

BİBLİYOGRAFYA :

Gazzâlî, *İhyâ*², Beyrut 1402-1403/1982-83, III, 48-162; Birgivî, *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye ve's-sîretü'l-Ahmediyye*, İstanbul 1307; Ebû Saîd el-Hâdimî, *Berîkatü'l-Mahmûdiyye fî şerhi Tarîkatü'l-Muhammediyye*, İstanbul 1318; *Lisânü'l-'Arab*, "evf" md.; *Tâcü'l-'arûs*, "evf" md.; Wensinck, *Mu'cem*, "evf" md.; Kâmil Miras, "Âfat", *İTA*, I, 112-113.

MUSTAFA ÇAĞRICI

□ **FIKİH.** Fıkıh âlimleri **âfet** terimiyle genellikle insan müdahalesi bulunmadan meydana gelen musibet ve zararları kastederler. Meyve, sebze gibi zirâî ürün ve mallara zarar veren bu âfetler için **câiha** tâbirini, bunların tesiri hakkında da genellikle **helâk** ve **telef** kelimelerini kullanırlar. Fıkıh usulü âlimlerinin ise âfet kelimesini "insanın irade ve ihtiyarını bozan veya ortadan kaldıran ehliyet ânzaları" mânasına kullandıkları görülmür. Bu mânada âfet, insanın bizzat kendi elinde olmayarak meydana gelen baygınlık, bunama, delirme gibi âfetlerle insanın kendi iradesinin söz konusu olduğu sefeh (akılsızlık), sarhoşluk ve cehalet gibi âfetler olmak üzere ikiye ayrılır.

Usul âlimleri âfeti daha çok insan irade ve ihtiyarına tesiri, fakihler de mala tesiri açısından ele alarak dinî ve hukukî sorumluluk bakımından sonuçları üzerinde durmuşlardır. Gerek insanın irade ve ihtiyarına, gerekse mala yönelik âfetler ibadetlerde, muhtelif akid ve muamelelerde, haksız fiillerde, duruma göre sorumluluğun hafifletilmesi veya tamamen kalkması, muhayyerlik sübûtu, fesih, red, **butlân***, cezanın tehiri veya düşürülmesi gibi sonuçlar doğurmaktadır (ayrıca bk. AVÂRİZ, CÂİHA, EHLİYET).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, Kahire, ts. (el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-kübrâ), II, 201-202, 212-213; İbn Kudâme, *el-Mugnî* (nşr. Muhammed Halil Herrâs), Kahire, ts. (Mektebetü İbn Teymiyye), IV, 118-119; İbn Kayyim, *İ'lâ-mül-muvakkî'in* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1374/1955, II, 11-12; Abdürrezzâk es-Senhûrî, *Meşâdirü'l-hak fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Kahire 1954-59, VI, 110-118, 191-192; *Mu.F*, I, 52-56; *Mu.F*, I, 96-97.

AHMET ÖZCEL

□ **HADİS.** Hadisin zayıf olmasının sebep ve illetini ifade eder. Bu terimin bir başka kelimeyle birlikte kullanılması zayıflığın derecesini bildirirse de mutlaka kullanılması halinde bu zayıflığın

derecesini tesbit etmek güçtür. Bu durumda "âfetühü fülân" tâbiri hadisin uydurma olmasından kinaye olabileceği gibi, o hadisin hangi sebeple reddedildiğini de ifade edebilir. Rivayetinden bahsedilirken hakkında âfet tâbiri kullanılmış olan râvinin rivayet ettiği hadis **i'tibar*** için bile alınmaz. Sehâvî ve Sindi'ye göre böyle bir râvi, cerhin ikinci derecesinde yer alır.

BİBLİYOGRAFYA :

Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatif), Kahire 1379/1959, I, 347; Leknevî, *er-Ref' ve't-tekmil* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Halep 1388/1968, s. 125.

ABDULLAH AYDINLI

AFFÂN b. MÜSLİM

(عفان بن مسلم)

Ebû Osman Affân b. Müslim
b. Abdillâh es-Saffâr el-Basrî el-Ensârî
(ö. 220/835)

Bağdat muhaddisi diye anılan
ve Mihne* Olayı'nda
ilk defa sorguya çekilen âlim.

Basra'da doğdu. Tahsil hayatından sonra Bağdat'a yerleşti. "Bakırcı" demek olan es-Saffâr lakabını ne münasebetle aldığı bilinmemektedir. Çocukluk ve gençlik yılları hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Devrinin tanınmış muhaddislerinden Hişâm ed-Destüvâî, "Hammâdeyn" diye anılan Hammâd b. Seleme ile Hammâd b. Zeyd ve Şu'be b. Haccâc gibi hocalardan hadis okudu. Üçüncü asrın en meşhur muhaddislerinden birçoğu, özellikle *et-Tabakâtü'l-kübrâ* müellifi İbn Sa'd, ayrıca Ahmed b. Hanbel, İmam Buhârî ve Ebû Hâtim er-Râzî onun talebelerindendir. Buhârî eş-Şâhih'inde biri doğrudan, diğerleri başka hocaları vasıtasıyla olmak üzere ondan altı hadis rivayet etmiş, *Kütüb-i Sitte*'nin diğerlerinde de rivayetleri yer almıştır.

Kaynaklarda rivayetlerinin sağlam ve güvenilir, kendisinin de sünnete son derece bağlı olduğu ve kuvvetli bir hâfızaya sahip bulunduğu zikredilen Affân b. Müslim, hocalarından dinlediği hadisleri onlara bir kere de kendisi okudu. Tanınmış hadis münekkidi Yahyâ b. Maîn ile o devrin meşhur hadisçisi Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Affân'ın tasvip etmediği hadisleri rivayet etmezlerdi. Talebeleri, onun bir harfinde bile tereddüt ettiği hadisi kimseye nakletmediğini ve

hadis rivayetinde hiç yanılmadığını ifade ederler. Yahyâ b. Maîn, **ashâbü'l-hadis***'in beş kişi olduğunu söyler ve İbn Cüreyc, Şu'be b. Haccâc, Süfyan es-Sevri, Mâlik b. Enes ve Affân b. Müslim'in adlarını zikreder. Ahmed b. Hanbel, Affân'ı tanıdıktan sonra ondan yirmi yıl hiç ayrılmadığını, böyle bir muhaddisin rivayetlerini destekleyecek başka hadisler (bk. MÜTÂBİ') aramaya gerek olmadığını söyler. Süleyman b. Harb'in, Affân'ı hâfızası zayıf ve anlayışı kırıltmakla itham etmesini doğru bulmayan Zehebî, aynı devirde yaşayan kimselelerin birbiri hakkındaki kanaatlerini ihtiyatla karşılamak gerektiğini, ölümünden kısa bir müddet önce yakalandığı ağır hastalık dolayısıyla hâfızasının zayıflamış olmasının daha önceki rivayetlerine gölge düşürmeyeceğini belirtir.

Affân b. Müslim, hadis rivayetindeki titizliği yanında dürüstlüğü ve takvâsıyla da meşhurdur. Kaynakların ifadesine göre, devrin Bağdat kadısı Muâz b. Muâz el-Anberî, Affân'ı, mahkemede şahitlik yapması gereken birinin durumunu tahkik etmek üzere görevlendirmişti. Bu sırada söz konusu şahidin taraftarları, bu kişi aleyhine herhangi bir şey söylememesi karşılığında kendisine on bin dinar teklif etmişler, fakat Affân bunu reddetmişti.

Mu'tezile mezhebini resmen destekleyen Abbâsî Halifesi Me'mûn, bu mezhebin ortaya attığı Kur'an-ı Kerim'in mahlûk olduğu görüşünü (bk. HALKU'L-KUR'ÂN) herkesin, özellikle ileri gelen âlimlerin benimsemesini, kabul etmeyenlerin ise işkenceye tâbi tutulmasını emretmişti. Soruşturmayla Affân b. Müslim ile başlandı. Bağdat Valisi İshak b. İbrâhim, Affân'ı huzuruna çağırarak ona halifenin mektubunu okudu. Me'mûn mektubunda, Affân'ın Kur'an-ı Kerim'in yaratılmış olduğu görüşünü benimsemesini istiyor, kabul etmediği takdirde beş yüz dirhem olan aylığının kesilmesini emrediyordu. Bu tehdit üzerine Affân ihlâs süresini okudu ve bu âyetlerin mahlûk olamayacağını kesin bir dille valiyi söyledi. Kanaatinde ısrar ederse aylığının kesileceği tekrar edilince de, "Rızkınız da size vaad edilen şeyler de semâdâdır." mealindeki âyeti (ez-Zâriyât 51/22) okuyarak oradan ayrıldı.

Affân b. Müslim'in rivayetlerini ihtiva eden bazı küçük sahîfeler, Şam Zâhiriyye Kütüphanesi (Mecmua, nr. 31, 40, 124) ile Berlin Kütüphanesi'nde (nr. 1555) bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA:

İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, VII, 336; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir* (nşr. Abdurrahman b. Yahyâ el-Yemânî v.dğr.), Haydarâbâd 1360-80/1941-60 — Diyarbakır, ts. (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), VII, 72; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, Kahire 1349/1931 — Medine, ts.(el-Mektebetü's-Selâfiyye), XII, 271, 274; Zehebî, *Tezkiretül-huffâz*, Haydarâbâd 1375-77/1955-58 — Beyrut, ts. (Dâru l-hyâi't-türâsî'l-Arabî), I, 379; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1382/1963 — Beyrut, ts. (Dârü'l-Ma'rif), III, 82; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, X, 242-255; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 230-235; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz* (nşr. Ali Muhammed Ömer), Kahire 1393/1973, s. 163-164; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, Kahire 1350-51 — Beyrut, ts. (Dâru l-hyâi't-türâsî'l-Arabî), II, 47; Sezgin, GAS, I, 102; a.mlf., *Buhârî'nin Kaynakları*, İstanbul 1956, s. 218, 252, 262, 277, 279.

M. YAŞAR KANDEMİR

AFGANİLER TEKKESİ

İstanbul Üsküdar'da
Çinili Cami yakınında bulunan
bir Nakşibendî tekkesi.

Kaynaklarda "Afganî Kalenderhane-si" adıyla da geçen tekkenin inşaa tarihi 1207 (1792-93) olup bânisi bilinmemektedir. Tarikat yaymak amacıyla kurulan herhangi bir tekleden farklı olarak, o dönemde Asya'nın uzak bölgelerinden özellikle hac yolculuğu sırasında İstanbul'a uğrayan tarikat mensuplarının barındırılmalarına mahsus diğer bazı kuruluşlar (Özbekler ve Hindîler Tekkesi) gibi Afganiler Tekkesi de Afganistan'dan gelen "mücerred kalenderler" yani bekâr ve seyyah dervişlerin barındırılmaları için kurulmuştur. Tekkenin gerek inşaa kitâbesinde, gerekse ilgili kaynakların çoğunda *kalenderhane** adı ile anılması da bu farklı fonksiyonu-

na işaret etmektedir. Saray ve Bâbiâli nezdinde bir nevi kültür ataşeliği veya konsolosluk hükmünü taşıyan bir kuruluş olması sebebiyle tekkenin postuna, kapatılışına kadar yalnız Afganlı mücerred Nakşibendî şeyhleri oturmuştur. Şeyhlik makamının Nakşibendiyye verilmesi de bu tarikatın Afganistan'daki güçlü durumundan dolayıdır. XIX. yüzyılda birkaç defa tamir edilen tekke, 1925'te kapatıldıktan sonra bir süre daha Afganlı dervişleri barındırmışsa da daha sonra metruk kalarak harap olmuş ve 1942'de büyük kısmı yıktırılarak kitâbesi Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi'ne (Türk İnşaat ve Sanat Eserleri Müzesi) götürülmüştür.

Tekkede geniş bir mimari program uygulandığı, konaklama ihtiyaçlarına ağırlık verilerek mescid-tevhidhane, şeyh meşrutası, derviş hücreleri, imaret niteliğinde büyük bir mutfak, kiler, taamhane, selâmlık köşkü, çeşme, havuz ve hazîrenin yer aldığı bilinmektedir. Bunlardan bugüne kalabilenler ihata duvarı, cümle kapısı, çeşme, hazîre ve meşrutanın bir kısmı ile selâmlık köşküdür. Geniş ve ağaçlı bahçeyi çevreleyen duvarın moloz taşlarla örüldüğü ve üzerinin eskiden kiremitli bir harpuştayla örtülmüş olduğu anlaşılmaktadır. Söveleri kesme köfeki taşından yapılmış cümle kapısının üstünde eskiden kitâbenin de yer aldığı barok üslûpta bir kemer bulunmaktadır. Bahçenin güneybatı köşesinde, şeyh meşrutası olduğu anlaşılan ve XIX. yüzyılda yenilediği belli olan iki katlı ahşap bir bina yer almaktadır. Kâgîr bir bodrum üzerinde yükselen binanın üst katı, payandalara oturan çıkmalarla batı ve güney yönlerinde genişletilmiştir. Cümle kapısının sağında moloz taşlarla örülmüş

bir su haznesi ile buna bitişik bir çeşme taşı bulunmakta ve bahçenin muhtelif yerlerinde de yıkılan binaların duvar kalıntıları göze çarpmaktadır. Hazîrede postnişinlere ve dervişlere ait dikkat çekici mezar taşları mevcuttur. Tekkenin ayakta kalmış en önemli kısmı selâmlık köşküdür. Bahçenin ortasında, tek kollu kâgîr bir merdivenle çıkılan moloz taş örgülü ve ahşap hatıllı bir set duvarının üzerinde yükselen bu köşk, tek katlı ve tek hacimli müstakil bir yapıdır. Bir şeyh odası niteliğinde olduğu anlaşılan bu mekân dikdörtgen planlı olup ahşap iskeletli duvarları dışarıdan ahşap örtü, içeriden bağdâdî sıva ile kaplanmıştır. Kuzey ve güney duvarlarında ikişer, diğerlerinde üçer tane olmak üzere on adet penceresi bulunmakta, kapısı kuzeye açılmaktadır. Köşkün içinde karşılıklı iki ahşap seki ile bunların arasına bir havuz bulunmaktadır. Bordürlü sekizgen havuzun ortasında beyaz mermerden minyatür bir köşk görünümünde zarif bir fıskiye yer almakta ve bunun, XVII. yüzyıl sonlarına veya en geç Lâle Devri'ne tarihlenebilecek daha eski bir yapıya ait olduğu anlaşılmaktadır. Havuzdan geriye kalan satıh, mermer çubuklarla dörtgenlere bölünmüş ve bunların içi renkli taş parçalarıyla yapılmış geometrik desenli mozaiklerle doldurulmuştur. XVII. yüzyılın başlarına ait Sultan Ahmed Camii'nin pencere içleriyle hünkâr mahfili duvarlarındaki mozaiklere aynı elden çıkmış hissini verecek kadar benzeyen bu mozaiklerin de tekkenin yerinde bulunan aynı boyutlara sahip daha eski bir yapıdan geriye kaldığı söylenebilir. Zemindeki bu göz alıcı süslemeye karşılık duvarlar ve tavan, XIX. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlenebilecek oldukça sade görünüm-lü ampir üslûpta tezyinata sahiptir. Bu köşk, olgun nisbetlere mâlik sade yapısı ve bu sadeliğe çelişki gösteren zengin zemin süslemesi ile Türk sivil mimarisinde önemli bir yere sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA:

Âsitâne Tekkeleri, s. 18; Hacı İsmâil Beyzâde Osman Bey, *Mecmûa-i Cevâmi*, İstanbul 1304, II, 58-59; Bandırmalizâde, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1307, s. 15; Mehmed Râif, *Mir'ât-ı İstanbul*, İstanbul 1314, s. 131; Osman Nuri Ergin, *Türk Şehirlerinde İmâret Sistemi*, İstanbul 1939, s. 26-36; Sedat Hakkı Eldem, *Köşkler ve Kasırlar*, İstanbul 1974, II, 88-94; Behcetî İsmâil Hakkı el-Üsküdarî, *Merâkid-i Mu'tebere-i Üsküdar* (nşr. Bedîi N. Şehsuvaroğlu), İstanbul 1976, s. 55, 72; İ. Hakkı Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, İstanbul 1976, I, 420; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ*, s. 76.

M. BAHA TANMAN

Afganiler Tekkesi'nin Selâmlık Köşkü ve bu köşkün içindeki mermer havuz

